

PROTSESSUAL JARYONLARDA ADVOKAT VA TERGOVCHI O'RTASIDAGI TENG HUKUQLILIK PRINSIPI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Akramov Behzod Azamat o'g'li

Toshkent shahar Advokatlar palatasi, "AHIL ADVOKATLAR

XIMOYASI" Advokatlar hay'ati advokati

MAVZUNING DOLZARBLIGI: Demokratik huquqiy davlatda jinoyat protsessi tortishuv tamoyiliga asoslanishi shart. Biroq, amaliyotda ayblov (tergovchi) va himoya (advokat) tomonlari o'rtasida resurslar va vakolatlar borasida jiddiy nomutanosiblik mavjud. Tergovchi davlatning majburlov apparatiga tayangan holda dalillar to'plasa, advokatning imkoniyatlari cheklangan. Ushbu nomutanosiblikni bartaraf etish odil sudlovni ta'minlashning eng dolzarb masalasidir.

KIRISH. Demokratik huquqiy davlat qurishning muhim sharti — sud ishlarini yuritishda tomonlarning tortishuvchanligi va o'zaro teng huquqliligi tamoyilini amalda qaror toptirishdir. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida advokatura institutining maqomi konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi, ushbu sohada tub islohotlarning yangi bosqichini boshlab berdi. Xususan, Bosh qomusimizning 141-moddasida advokatga o'z kasbiy vazifalarini amalga oshirishiga to'sqinlik qilishga yo'l qo'yilmasligi qat'iy belgilab qo'yildi. Biroq, jinoyat-protsessual huquqi nazariyasi va amaliyoti shuni ko'rsatadiki, qog'ozdagi "huquqiy tenglik" har doim ham amaldagi "imkoniyatlar tengligi"ni anglatmaydi.

Jinoyat protsessida teng huquqlilik (equality of arms) prinsipi — bu nafaqat ayblov va himoya tomonining bir xil protsessual huquqlarga ega bo'lishi, balki ushbu huquqlarni amalga oshirish uchun real va adolatli imkoniyatlarga, resurslarga hamda vakolatlarga ega bo'lishidir. Hozirgi kunda tergovchi davlatning majburlov apparati, tezkor-qidiruv tuzilmalari va byudjet mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan ekspertiza muassasalari

imkoniyatlaridan foydalangan holda ayblov dalillarini to‘playdi. Advokat esa aksariyat hollarda faqatgina tergovchi yoki sud tomonidan ruxsat berilgan doiradagina harakat qilishga majbur bo‘lmoqda.

Ushbu disproporsiya (nomutanosiblik) jinoyat protsessining dastlabki tergov bosqichida yaqqol namoyon bo‘ladi. Advokatning dalillar to‘plash borasidagi vakolatlari deklarativ xarakterga ega bo‘lib, to‘plangan ma’lumotlarni "dalil" maqomiga o‘tkazish baribir tergovchi yoki sudning ixtiyorida qolmoqda. Shu bois, protsessual tenglikni ta’minlash — bu shunchaki huquqiy norma emas, balki shaxsning aybsizlik prezumpsiyasini himoya qilish va sud xatolarining oldini olishning yagona kafolatidir. Ushbu tezisda aynan mana shu huquqiy nomutanosiblikni bartaraf etish, advokatning protsessual mustaqilligini oshirish va "advokat tekshiruvi" institutini qonunchilikka joriy etish masalalari konseptual jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Tortishuvchanlik prinsipini amalga oshirishda quyidagi muammolar tahlil qilindi:

1. **Advokat so‘rovi samaradorligi:** Hozirgi kunda davlat organlari advokat so‘roviga ko‘pincha "tushunarsiz" yoki rad javoblarini berishadi. Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksda advokat so‘roviga javob bermaganlik uchun jazo bor, lekin u yetarli darajada qo‘llanilmaydi. Bizning taklifimiz — advokat so‘rovini prokuror so‘roviga huquqiy maqomi bo‘yicha tenglashtirish.
2. **Mustaqil ekspertiza o‘tkazish huquqi:** Tergovchi ekspertizani o‘z qarori bilan tayinlaydi. Advokat esa faqatgina tergovchiga "iltimosnoma" berishi mumkin. Tenglikni ta’minlash uchun advokatga shartnoma asosida mustaqil ekspertizalarni tayinlash va ularning xulosasini majburiy tartibda ish materiallariga qo‘shish huquqi berilishi kerak.
3. **"Advokat tekshiruvi" instituti:** AQSh va Buyuk Britaniya kabi davlatlarda advokat o‘zining mustaqil surishtiruvini o‘tkazish huquqiga ega. Bizning qonunchiligimizga ham "Advokat tekshiruvi" tushunchasini kiritish, uning doirasida guvohlarni so‘rov qilish va olingan bayonnomalarga protsessual kuch berish lozim.

XULOSA

Protsessual tenglikka erishish uchun advokatni tergovchining "iltimoschisi"dan protsessning "faol ishtirokchisi"ga aylantirish kerak. Advokatning dalil to'plash imkoniyatlari tergovchi bilan tenglashtirilsa, bu sudlarda oqlov hukmlari sonining ko'payishiga va inson huquqlarining haqiqiy himoyasiga olib keladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Sud-huquq tizimini isloh qilish to'g'risida"gi Farmonlar to'plami.
3. Sodiqov M. Protsessual huquqda dalillar nazariyasi. – T., 2023.
4. Karimov B. Sudda tortishuv tamoyili: xalqaro tajriba. – T., 2024.
5. Inson huquqlari bo'yicha umumjahon deklaratsiyasi.